

Ольга Володимирівна МЕДВЕДЄВА,

аспірант кафедри цивільного та трудового права Одеського національного морського університету

ПОНЯТТЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Традиційно, в науці, вивчення будь-якого питання починається з визначення лексико-семантичної сутності предмета дослідження. Однак, перш ніж про щось міркувати, потрібно чітко знати, що ж мається на увазі під словом «превенція». Слово «превенція» є іншомовним і з етимологічної точки зору має латинське утворення. Саме тому з'ясування його значення слід розпочати з латині. Превенція — латинський словотвір. Prae — попереду, уперед, перед, бути раніше. Verto — повертати, обертати, звертати, перевертати, спрямовувати, бути зверненим кудись. Praevenio — випереджати, передчасно приходити. Praeverto (prae + verito) — ... випереджати, обганяти, перевершувати; попереджати, запобігати, заважати [1].

З невеликими відмінностями слово «превенція» тлумачиться в сучасному словнику іншомовних слів. Пре... (лат. prae — попереду) — префікс, що означає передування. Превенція (лат. praeventio < praevenio — попереджую) — спеціальне запобігання. Превентивний (лат. praeventivus) — запобіжний; той, що випереджає дії суперника.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» превенція розглядається як запобігання злочинам [2, с. 919]. В аналогічному тлумачному словнику української мови слово превентивний трактується як попередження чогось або запобігання чомусь [3, с. 552].

У різних лінгвістичних джерелах слова «превенція» та «превентивний» витлумачуються досить неоднозначно, хоча вельми схоже. У якості суттєвих ознак цих понять називають різні предикати: «перед», «випередження», «попередження», «запобігання» тощо. Це не випадкова тавтологія. Справа в тому, що абстрактне мислення (поняття — одна з його форм) лише «...опосередковано і узагальнено відображає дійсність. Абстрактне мислення дозволяє нам з одних знань отримати інші, пізнаючи світ в узагальнених формах». Поняття містить у собі лише суттєві та узагальнені ознаки предмета. Однак пізнавальні процеси людини здійснюються не тільки у формі абстрактного мислення, а і у формі чуттєвого пізнання, у якому уява, як одна з форм чуттєвого пізнання, є образом предмета

суджень. Тому в будь-якому понятті слово (ім'я предмета) і образ (уявлення) повинні збігатися, а інакше буде нерозуміння. Це обумовлює необхідність подальшого з'ясування інтерпретаційної характеристики поняття превенції, з формуванням не лише дефініції, а й образу, вірніше — уяви щодо превентивної діяльності.

Будь-яке поняття має зміст та обсяг. Змістом поняття «превенція» є одна суттєва ознака — «перед», тобто будь-яка дія чи подія повинна передувати іншій, вона повинна випереджувати очікувані наслідки інших дій або подій. Сполучення з «перед» виражають часові відношення та уживаються для позначення: 1) випередження в чому-небудь; 2) для позначення того, що відбувається напередодні настання чого-небудь; 3) що відбувається напередодні чієїх-небудь дій [2, с. 722]. Обсяг поняття «превенція» можливо розглядати як складову випереджальних дій, які спрямовані на недопущення настання небажаних наслідків. На перший погляд, міркування щодо обсягу поняття «превенція» здаються чітко визначеними і переконливими. Однак терміни «попередження» і «запобігання» викликають сумніви щодо правильності зроблених суджень. Адже саме ці класифікаційні елементи при визначенні поняття превенції зазначались в тлумачних словниках сучасної української мови, зокрема, і у словнику іншомовних слів. У зв'язку з цим виникає питання, а чи не є поняття «превенція», «запобігання» та «попередження» тотожними? Чи не є ці слова синонімами? З'ясуємо це нижче.

Попередження тлумачиться як: «1) наперед зроблене повідомлення; 2) застереження проти чого-небудь; 3) запобігання вияву чого-небудь небажаного». Попереджати — «...своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь, переважно небажаного; передувати чому-небудь; здійснювати що-небудь раніше від когось; випереджати; пришвидшувати здійснення чого-небудь» [2, с. 868].

Запобігати, запобігти — «не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане». Запобіжний — «призначення для захисту чого-небудь від пошкодження або небезпеки» [2, с. 320].

Для з'ясування семасіологічних відмінностей «превенції», «попередження» і «запобігання» буде доцільним навести синонімічну характеристику цих термінів. Так, у якості синонімів до слова «попередження» лінгвісти пропонують такі слова: сигнал, застереження, засторога, пересторога, перестереження, а синонімами «запобігання» — відвертання, попередження, відведення. Синонімами слова «превентивний» є: запобіжний, профілактичний, презервативний, попереджувальний [4].

Із наведеної вище синонімії помітно, що «превенція» у своїй семантиці може бути замінена термінами «попередження», «запобігання», «профілактика». Разом з тим термін «попередження» виключає у якості синонімів «превенцію» та «запобігання». Одночасно слово «запобігання» може бути замінено словом «попередження».

Поняття «превентивна функція цивільного права» полягає у вихованні поваги до права взагалі, цивільних прав інших осіб, правопорядку тощо. Невиконання цивільним правом цієї функції може призвести до розмивання межі між правом і «не правом», до порушення одними суб'єктами цивільних відносин у процесі реалізації їхніх цивільних прав інтересів інших осіб, до зловживання цивільними правами тощо [5, с. 26]. Превентивну функцію цивільного права ще називають виховною (запобіжно-виховною) та відносять до загально-правових функцій, що проявляються на цивілістичному рівні.

Превентивна (виховна, попереджувально-виховна) функція цивільного права, що покликана стимулювати позитивні відносини і не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення цивільних майнових та особистих немайнових прав. Вже саме закріплення в цивільно-правових нормах положень про цивільну відповідальність та інші можливі негативні для порушника майнові наслідки здатне давати попереджувально-виховний ефект, а саме — утримуватися у своїй поведінці від дій, що можуть призвести до порушення прав інших осіб, вдосконалювати технології і техніку для підвищення безпеки їх використання [6]. При цьому виховний ефект мають не лише ті норми, які розраховані на фактичне порушення суб'єктивних цивільних прав, а й ті, що містять заборонні приписи.

Суть превентивної функції цивільного права полягає в такому. За змістом положення цивільного законодавства можуть розглядатися не лише як джерела цивільного права, а й як джерела певного інформативного значення. Актами цивільного законодавства надається можливість пізнання певних правил, дозволів, а також заперечень, правового простору, у межах якого відповідні дії розглядаються як правомірні і за рамками котрого відповідні дії визнаються протиправними. Тому джерела цивільного права мають відповідне пізнавальне значення, яке полягає у тому, що заздалегідь потенційному суб'єктові цивільних відносин стає відомим той чи інший наслідок вчинення дій, які підпадають під негативну їх оцінку з боку законодавця. Таким чином, відповідні законоположення набувають попереднього інформативно-сигнального значення запобіжного засобу, своєрідного стимулювання особи утримуватись від певних правопо-

рушень, від посягань на суб'єктивні права інших осіб. Таке значення мають, наприклад, положення статей 623, 624, 1192 ЦК тощо.

Превентивна (виховна, попереджувально-виховна) функція покликана стимулювати позитивні відносини і не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення цивільних майнових та особистих немайнових прав. Превентивна (попереджувально-виховна) функція тісно пов'язана з охоронною. Попереджувально-виховний ефект досягається через інститут цивільно-правової відповідальності. Сам факт існування цивільно-правових норм про відповідальність позитивно впливає на свідомість громадян, утримуючи їх від правопорушень. Коли ж вчинено цивільний делікт шляхом заподіяння шкоди майну громадянина або організації, то попереджувально-виховний ефект цивільно-правової відповідальності реалізується через виконання обов'язку правопорушником з відшкодування заподіяних збитків. Відчувши майновий тягар, правопорушник повинен переглянути й змінити своє негативне ставлення до прав громадян та організацій. Під впливом понесених втрат у його свідомості мають вироблятися позитивні соціально-психологічні настанови, спрямовані на додержання у майбутньому покладених на нього цивільних обов'язків. У цьому полягає виховний і попереджувальний вплив заходів цивільно-правової відповідальності. Таким уявляється механізм здійснення охоронної і попереджувально-виховної функцій цивільно-правової відповідальності. Превентивна (попереджувально-виховна) функція може здійснюватися лише щодо правопорушників, чия поведінка заслуговує на осудження. Неможливо виховувати громадян чи трудові колективи, які з погляду суб'єктивного ставлення до своєї діяльності є сумнійними і бездоганними. Якщо ж законодавець допускає цивільно-правову відповідальність незалежно від вини, то має застосовуватися не попереджувально-виховна функція, а попереджувально-стимулююча. Її зміст полягає у стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної суспільству і державі поведінки громадян та організацій.

Вже саме закріплення в цивільно-правових нормах положень про цивільну відповідальність та інші можливі негативні для порушника майнові наслідки здатне давати попереджувально-виховний ефект, а саме — утримуватися у своїй поведінці від дій, що можуть призвести до порушення прав інших осіб, вдосконалювати технології і техніку для підвищення безпеки їх використання.

На думку українських науковців, коли законодавець передбачає юридичну відповідальність за конкретні правопорушення, він прагне їх відвернути, попередити. Без сумніву, тут мова йде про превен-

тивний державний примус, завдання якого полягає в переборенні мотивів протиправної поведінки у свідомості людей, якщо такі мотиви існують. Не завжди мотив страху перед покаранням спроможний перебороти мотиви, які протистоять йому, але цілком очевидно, що для багатьох суб'єктів він стає вирішальним та утримує їх від правопорушень.

Разом з тим у роботах українських вчених спостерігається тенденція зближення превентивної та виховної функцій, їх навіть іноді називають одним терміном — превентивно-виховною функцією юридичної відповідальності. Виховна функція розглядається як така, що спрямована на сприйняття усіма громадянами цінності права, виховання поважливого ставлення до нього з боку суспільства, зростання правової активності з метою запобігання правопорушенням (загальна превенція), а також на виховну корекцію заходами юридичної відповідальності поведінки особи, що вже вчинила правопорушення, з метою запобігання вчиненню нею нових протиправних діянь (приватна превенція).

В польській правовій науці виокремлюють три основні функції відповідальності: компенсаційну, превентивну, репресивну. Превентивна функція обґрунтовується як одна з характерних функцій кримінальної та цивільної відповідальності.

В превентивній функції, як і в українській науці, польські правники розрізняють загальну та спеціальну (індивідуальну) превенцію. На думку Л. Лернелля, вплив індивідуальної превенції реалізується в трьох її функціях — фізичне унеможливлення здійснення нових правопорушень, абсолютний фізичний примус; відлякування; перевиховання. Ці впливи науковець розглядає сукупно, оскільки саме лише відлякування не є абсолютно ефективним «запобіжником» подальших правопорушень. Кримінальне покарання виступає гамівним чинником, яким є страх перед репресією, але не виключає виникнення іншого, злочинного вибору поведінки.

Правові приписи, що стосуються деліктної відповідальності, також виконують компенсаційну функцію та превентивно-виховну функцію. Остання, безумовно, пов'язана із загальним принципом обов'язку відшкодування шкоди. Слід особливо звернути увагу на те, що в польській літературі провідну роль відводять превентивній функції відповідальності держави. Як помічає Є. Кондек, при відповідальності держави реалізується передусім превентивна функція.

Цивільно-правовій відповідальності притаманна превентивна (попереджувальна) функція, оскільки закріплення у статтях ЦК України загальних форм відповідальності, які застосовуються

до особи — порушника цивільного обов'язку, певним чином сприяє попередженню правопорушень [7].

Отже, превентивна функція цивільного права є однією із важливих. Суть цієї функції полягає в тому, що статті ЦК України містять ряд норм про цивільно-правову відповідальність при здійсненні правопорушень. Роль превентивної функції цивільного права полягає в тому, щоб впливати на свідомість громадян, таким чином стримуючи їх від вчинення правопорушень, а також стимулюючи сумлінно виконувати покладені обов'язки та запобігати злочинності.

Л і т е р а т у р а

1. *Латинско-русский словарь* / сост. А. М. Малинин. — М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1961. — 764 с.

2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.

3. *Тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко ; за ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калашника. — Х. : Белкар-книга, 2005. — 800 с.

4. *Український лінгвістичний портал*: Словники України on-line [Електронний ресурс] / Український мовно-інформаційний фонд НАН України. — Електрон. дані, 2012. — Режим доступу: <http://www.ulif.org.ua/UMIF>. — Назва з екрану.

5. *Харитонов Е. О.* Гражданское право Украины : учебник. — 2-е изд. / Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова. — Х. : Одиссей, 2005. — 960 с.

6. *Цивільне право України*. Книга перша. — Режим доступу: <http://www.pravoznaves.com.ua/books/69/3617/41/>. — Назва з екрану.

7. *Середюк В.* Функції юридичної відповідальності в правовій науці України та Польщі / В. Середюк. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/socpr/2011_2/Sereduk.pdf. — Назва з екрану.

Григорій Петрович ПІМОНОВ,

здобувач кафедри кримінального права НУ «Одеська юридична академія»

«КРАДІЖКА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ». ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У сучасній доктрині значне місце займає дослідження питань захисту особистості, її прав та свобод. Але класичні за часів Ч. Беккарія злочини змінюються на нові, які формуються поза юрисдикційним полем відповідної держави, мають віртуальний характер, вчиняють-